

Antropologia dels sistemes de sexe/gènere

Codi: 101252

Crèdits: 6

Titulació	Típus	Curs	Semestre
2500256 Antropologia Social i Cultural	OB	3	1

Professor de contacte

Nom: Diana Marre

Correu electrònic: Diana.Marre@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: espanyol (spa)

Grup íntegre en anglès: No

Grup íntegre en català: No

Grup íntegre en espanyol: Sí

Equip docent

Paula Escribano Castaño

Chandra Kala Clemente Martínez

Prerequisits

No té prerequisits.

Objectius

Assignatura de tercer any del Grau en Antropologia Social i Cultural, s'imparteix durant el primer semestre i forma part de la matèria "**Àmbits temàtics generals de l' Antropologia.**"

Aquesta assignatura:

- Desenvolupa la teoria antropològica i l'anàlisi de la diversitat cultural en els sistemes de sexe/gènere.
- Fa una crítica a l'androcentrisme científic i revisa supòsits, conceptes i teories, incorporant la perspectiva de gènere i la investigació feminista a les ciències socials.
- Aplica el coneixement disciplinari a la identificació i l'estudi de la realitat socio-cultural vinculada als debats actuals sobre gènere.

Això es fa mitjançant l'aproximació a:

- La crítica feminista i l'antropologia: presentació de les revisions empíriques, innovacions teòriques i metodològiques que els estudis de gènere han aportat a l'Antropologia Social i Cultural clàssica: etno-androcentrismes, sexismes i/o masclismes.
- Els canvis de perspectiva i els conceptes fonamentals vinculats: dels estudis sobre la dona universal a les relacions de gènere culturalment diverses.
- Els debats sobre gènere i status. El coneixement i anàlisi de les dicotomies naturalesa/cultura, públic/privat i producció/reproducció, i la seva relació amb les diferències i desigualtats.
- La relació i l'anàlisi de les categories de gènere, classe, "raça" i etnicitat.

OBJECTIUS:

Al finalitzar l'assignatura l'estudiant serà capaç de:

- Identificar variabilitat transcultural dels sistemes de sexe/gènere i conèixer la teoria antropològica vinculada a aquesta qüestió.
- Comprendre les construccions socioculturals vinculades al sexe, gènere i identitat sexual.
- Aplicar el coneixement antropològic a problemes socio-culturals actuals.

Competències

- Aprehendre la diversitat cultural a través de l'etnografia i avaluar críticament els materials etnogràfics com a coneixement de contextos locals i com a proposta de models teòrics.
- Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua.
- Que els estudiants sàpiguen aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.
- Que els estudiants tinguin la capacitat de reunir i interpretar dades rellevants (normalment dins de la seva àrea d'estudi) per emetre judicis que incloguin una reflexió sobre temes destacats d'índole social, científica o ètica.
- Utilitzar el corpus etnogràfic i teòric de la disciplina amb capacitat d'anàlisi crítica i de síntesi.

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar teòricament exemples etnogràfics de diversitat cultural en els àmbits de l'educació, el gènere i els sistemes d'inclusió-exclusió.
2. Analitzar un fet d'actualitat des de la perspectiva antropològica.
3. Aplicar el coneixement de la variabilitat cultural i de la gènesi d'aquesta per evitar les projeccions etnocèntriques.
4. Aplicar els conceptes bàsics de l'antropologia social i cultural a la comprensió de les relacions entre diferents societats i cultures.
5. Identificar la variabilitat sociocultural a través de textos etnogràfics i fonts audiovisuals.
6. Identificar la variabilitat transcultural dels sistemes econòmics, de parentiu, polítics, simbòlics i cognitius, educatius i de gènere, i la teoria antropològica que hi fa referència.
7. Identificar les idees principals i les secundàries i expressar-les amb correcció lingüística.
8. Interpretar els esdeveniments del món actual a partir de la diversitat física, econòmica, social i cultural.
9. Interpretar la diversitat cultural a través de l'etnografia.
10. Resumir les característiques d'un text escrit en funció dels propòsits comunicatius.
11. Sintetitzar els coneixements adquirits sobre l'origen i les transformacions experimentades pels diversos camps d'estudi de la disciplina.

Continguts

Bloc I:

1. Les dones i els homes. Paraules, discursos i construccions hegemòniques.
2. Conceptes fonamentals: sexe i gènere, gènere i sexualitat, sexe i sexualitat.
3. La construcció social de l'alteritat femenina. Antropòlogues pioneres feministes.
4. Antropologia de la dona, antropologia del gènere, antropologia dels sistemes sexe/gènere, antropologia de les masculinitats.

Bloc II:

1. Gènere i corrents clàssiques de l'antropologia: evolucionisme i funcionalisme. Les oposicions binàries de la dominació: natura/cultura.
2. Gènere i materialisme. Família i societat. Les oposicions binàries de la dominació: públic/privat.
3. Gènere i treball. Producció/Reproducció. Desigualtat, poder i reconeixement en el treball productiu i reproductiu. Reproducció i globalització.
4. Sexe, gènere, espais, rituals.

Bloc III:

1. Sexe/raça, gènere/etnicitat, edat, interseccionalitat
2. Sexe, gènere i violències
3. Sexe, gènere i cossos

Metodologia

El protagonista en el procés d'ensenyament-aprenentatge és l'estudiant i sota aquesta premissa s'ha planificat una metodologia implicada, mitjançant el treball continuat.

Sobre les sessions:

L'assignatura es desenvoluparà a través de sessions presencials dirigides, sessions supervisades i sessions de treball autònom.

Les sessions presencials seran de dos tipus i es realitzaran amb tot el grup classe i permetran l'exposició dels principals continguts a través de la participació activa de l'alumnat en l'anàlisi i discussió de textos, així com el visionat, anàlisi i discussió de documents visuals i audiovisuals. Les classes presencials en gran grup podran implicar un treball autònom previ o posterior.

- (1) treball en grups reduïts i debat al grup gran, i
- (2) exposicions per part del professorat i convidats experts.

El treball autònom implicarà activitats com la lectura comprensiva i analítica de textos, el visionat comprensiu i analític de materials audiovisuals, la cerca de referències bibliogràfiques, la recensió d'informació, el desenvolupament de reflexions crítiques, l'observació, l'estudi, entre altres.

Les sessions supervisades seran tant presencials (amb cita prèvia) com virtuals, especialment orientades a assolir els objectius de les activitats d'avaluació.

Sobre la comunicació:

- La comunicació es realitzarà a través del Campus Virtual o Moodle

Sobre les tutories:

- Les tutories es realitzaran en

Grup 1: Profs. Diana Marre i Chandra Clemente

Lloc: **Despatx B9-217** (Edifici B, 2º piso, Departament d'Antropologia)

Dia i hora: **dimarts de 13:00-15:00 concertades, dijous de 13:00-15:00,**

Grup 2: Prof. Paula Escribano

Lloc: **Despatx B9-233** (Edifici B, 2º piso, Departament d'Antropologia)

Dia i hora: **dimarts de 12-14:30 concertades, dijous 12:00-13:30**

Es suggereix realitzar com a mínim una tutoria individual durant el primer mes de desenvolupament de l'assignatura

Sobre la constitució dels grups

- La constitució dels grups de treballs serà exclusivament a decisió dels participants
- Els grups hauran de tenir un màxim de tres **persones**
- Hauran de comunicar la seva constitució a través de Moodle

Sobre la presentació oral grupal

Les presentacions orales són una excel·lent forma de disseminar els resultats d'investigació i/o el anàlisi de bibliografia encara que, en general, convé pensar els seus continguts com si fos la presentació de una comunicació o d'un article.

Aspectes formals i format

- Màxim 10 mins

Continguts

Totes les presentacions han de tenir les mateixes seccions que una comunicació o un article, és a dir:

- Introducció
- Antecedents/ Objectiu
- Preguntes
- Descobriments/Arguments/Fonamentació/Discussió
- Conclusions
- Referències

Aquestes seccions i títols són flexibles de manera que es pot optar per escollir-ne d'altres que s'adeqüin millor a l'objectiu de proporcionar un millor sentit lògic a la presentació.

Una vegada es té el índex, s'han de decidir els elements visuals a incloure com, encara que no imprescindible ni exclusivament:

- Fotografies
- Mapes
- Gràfics
- Taules

Com fer-ho:

Trobareu exemples a:

<https://www.ted.com/talks?language=es>

Sobre els treballs escrits

Aspectes formals i format

Tots els treballs escrits han de lliurar-se:

- A través de Moodle
- Identificats amb NIU
- En format Word
- Paginats
- Indicant el nombre de paraules
- En català, castellà o anglès
- Sense errors, ortogràfics i/o gramaticals
- Amb cites, notes, referències i bibliografia en format APA

Continguts:

Tots els treballs escrits han de tenir les mateixes seccions que un article, és a dir:

- Introducció
- Antecedents
- Preguntes d'investigació
- Mètodes d'anàlisi. Per exemple, quins fonts de dades s'han utilitzat per l'anàlisi? Es tracta d'un anàlisi basat en dades primàries o secundàries?
- Descobriments/Arguments/Fonamentació/Discussió: Aquí s'haurien de presentar i discutir els principals punts en relació amb la argumentació general en la qual s'emmarquen. Es pot presentar en una única secció, en dos o tres.
- Conclusions
- Referències bibliogràfiques en format APA

Com fer-ho:

Qualsevol de les lectures obligatòries, generals o recomanades així com qualsevol text acadèmic pot servir d'exemple per la realització del treball escrit.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Preparació a l'aula d'activitats d'avaluació	2	0,08	
Sessions teòriques i pràctiques en gran grup	16	0,64	
Visionats i conferències en gran grup	12	0,48	
Tipus: Supervisades			
Activitat presencial d'avaluació	1,5	0,06	
Tutories individuals i/o grupals (presencials i/o virtuals)	2	0,08	

Tipus: Autònomes

Lectures, anàlisi, preparació i redacció de treballs individuals i grupals i estudi	45	1,8
Observacions, en grup i individuals	10	0,4

Avaluació

Aquest apartat de la **Guia Docent** conté **tota la informació relacionada amb el procés d'avaluació** de l'assignatura, per tant, **no es podrà modificar res durant el curs**. Aquesta Guia es per tant, el document a consultar davant de qualsevol dubte en relació a l'assignatura.

-L'avaluació de l'assignatura s'entén com un **procés continuat** que s'estén durant el període lectiu i es desenvolupa a través de 5 (cinc) activitats.

-**"Les qualificacions** utilitzades seran en l'escala **0-10 amb un únic decimal**".

-**"Per considerar superada l'assignatura** es necessitarà obtenir **una nota mínima de 5,0**" resultant de la mitjana de les notes obtingudes en cada una de les quatre activitats, considerant el percentatge de cadascuna d'ella en la nota final".

-**Per superar l'assignatura s'han de lliurar totes les activitats d'avaluació programades**. Es considerarà **No avaluable**, és a dir, amb pèrdua de la regularitat de l'assignatura i la necessitat de nova matriculació si no es lliuren totes les activitats d'avaluació.

-**"Una vegada superada l'assignatura, aquesta no podrà ser objecte d'una nova avaluació"**.

-La **programació** de les activitats d'avaluació **no es podrà modificar**, exceptuant que hi hagi un motiu excepcional i degudament justificat. En aquest cas, es proposarà una nova programació dins del període lectiu corresponent.

-Qui, per "assistència a reunions dels òrgans col·legiats de representació universitària o altres motius previstes en les seves respectives normatives" [...] "no puguin concórrer a alguna de les activitats d'avaluació programades, tenen dret que se'ls fixi un dia i hora diferents per a la seva realització".

-Qui participi en les diferents activitats d'avaluació, rebran una justificació documental de la seva participació si la demana

-Qui "realitzi qualsevol **irregularitat** que pugui conduir a una variació significativa de la qualificació d'un acte d'avaluació, **es qualificarà amb 0** aquest acte d'avaluació, amb independència del procés disciplinari que s'hi pugui instruir. En cas que es produeixin diverses irregularitats en els actes d'avaluació d'una mateixa assignatura, la qualificació final d'aquesta assignatura serà 0".

-**"La qualificació de "No avaluable"** en l'acta final d'avaluació implica **exhaurir els drets inherents a la matrícula** de l'assignatura o el mòdul" encara que el "No avaluable" no comptarà a l'expedient acadèmic.

-La **copia o plagi** de material, tant en el cas de treballs com en el cas dels exàmens, constitueixen un **delicte** que serà sancionat amb un **zero** a l'activitat, **pèrdua del dret a reavaluar-la** i es **suspensarà tota l'assignatura**. Recordem que es considera "**còpia**" un treball que reproduïx tot o gran part del treball d'un/a altre/a company/a. "**Plagi**" és el fet de presentar tot o part d'un text d'un autor com a propi, sense citar les fonts, siguin en paper o en format digital. Veure documentació de la UAB sobre "plagi" a: http://wuster.uab.es/web_argumenta_obert/unit_20/sot_2_01.html.

Procés i activitats d'avaluació programades amb indicació del pes assignat a cada activitat, els criteris de correcció i el calendari

Activitat 1

-Seguiment i participació dels activitats programades per l'assignatura sobre les 7 lectures obligatòries i les visualitzats proposades

-Valor assignat a l'activitat: **15%** de la nota final de l'assignatura

Activitat 2

-Realització y presentació **oral** de un màxim de 10 minuts en **grups** de tres persones de un treball d'anàlisi d'un mínim de 10 hores de material audiovisual escollit de la llista proposada en aquesta Guia Docent i bibliografia -mínim de *dos lectures obligatòries senyalades en la Guia Docent-.

-Valor assignat a la activitat: **25%** de la nota final de l'assignatura

Criteris de correcció:

-Qualitat de la presentació formal, format, organització

-Capacitat de lectura, visionat i anàlisi vinculant conceptes treballats a l'assignatura

-Capacitat per realitzar una presentació oral acadèmica organitzada, coherent i articulada

-Demostració de l'amplitud i profunditat dels materials audiovisuals i bibliogràfics analitzats

- **Cada grup avaluarà, d'acord als criteris i l'escala de correcció proporcionada, les presentacions d'altres quatre grups**

Escala de valuació:

Fins a quint punt s'han assolit els criteris de qualificació?

-De cap manera (0): Absent o lliurament del treball fora de termini o fora de Moodle sense justificació degudament acreditada: 0

-Inadequadament (1-4,9): dificultat per a presentar un guió escrit i una presentació oral d'acord amb el calendari previst.

-Suficientment (5-6,9): lliurament d'un guió escrit i una presentació oral que **solament** faci una **descripció / resum** del material audiovisual escollit i dos lectures obligatòries senyalades en la Guia Docent.

-Substancialment (7-8,9): lliurament d'un guió escrit i una presentació oral que articuli el material audiovisual escollit i dos lectures obligatòries senyalades en la Guia Docent **amb** exemples -etnogràfics, de la pròpia experiència, audiovisuals- o altres articles científics.

-Completament (9-10): lliurament d'un guió escrit i una presentació oral que articuli el material audiovisual escollit i dos lectures obligatòries senyalades en la Guia Docent **amb** exemples -etnogràfics, de la pròpia experiència, audiovisuals- i altres articles científics.

Composició de la nota final de l'activitat:

-Guió, proposta i fonamentació de la presentació a realitzar: 20% de la nota final d'aquesta activitat

-Presentació oral: 60% de la nota final d'aquesta activitat

-Avaluació de la presentació realitzada per els quatre grups assignats: 20% de la nota final d'aquesta activitat

-La nota final d'aquesta activitat serà la mateixa per a tots els membres del grup

Calendari de l'activitat

-Comunicació de la constitució dels grups de **tres** persones: fins el **30 de setembre** a les 23:55 per Moodle

-Presentació del guió i fonamentació: fins el **23 d'octubre** a les 23:55 per Moodle

-Realització de les presentacions oral en grup:

Grup 1: 31 d'octubre i 2 de novembre

Grup 2: 14 i 16 de novembre

- Lloc de presentació: aula a determinar per a reunir ambdós grups

Activitat 3

Text escrit **individual** en format acadèmic d'un màxim de **1500** paraules basat en **tres articles**, ***un de les lectures obligatòries senyalades en la Guia Docent i dos** d'una llista proposada a l'inici del curs.

-Valor assignat a l'activitat: **30%** de la nota final de l'assignatura

Criteris de correcció:

-Qualitat de la presentació, format correcte i referències bibliogràfiques APA

-Comprensió i coneixement dels conceptes rellevants de l'assignatura desenvolupada fins el moment

-Capacitat de lectura i anàlisis dels textos en relació a conceptes treballats a classe

-Capacitat per realitzar un text articulat a través d'una argumentació coherent acadèmicament

-Demostració de l'amplitud i profunditat dels materials treballats

-Habilitat per a treballar i relacionar els textos obligatoris amb exemples -notes de premsa, la pròpia experiència, etnogràfics- i d'altres textos bibliogràfics

Escala de qualificació:

Fins a quin punt s'han assolit els criteris de qualificació?

-De cap manera (0): Absent o lliurament del treball fora de termini o fora de Moodle sense justificació degudament acreditada:

-Inadequadament (1-4,9): impossibilitat de presentar un text acadèmic basat en els tres articles, un dels obligatoris senyalades en la Guia Docent i dos d'una llista proposada a l'inici del curs

-Suficientment: (5-6,9): organització i composició articulada d'un text acadèmic **només** basat en un **resum** dels tres articles, un dels obligatoris senyalades en la Guia Docent i dos d'una llista proposada a l'inici del curs

-Substancialment: (7-8,9): organització i composició articulada d'un text acadèmic **incorporant** bibliografia addicional o exemples -pròpia experiència, premsa, dades etnogràfiques- als tres articles, un dels obligatoris senyalades en la Guia Docent i dos d'una llista proposada a l'inici del curs

-Completament: (9-10): Organització i composició articulada d'un text acadèmic **incorporant** bibliografia addicional i exemples -pròpia experiència, premsa, dades etnogràfiques- als tres articles, un dels obligatoris senyalades en la Guia Docent i dos d'una llista proposada a l'inici del curs

Calendari de l'activitat

-Data de lliurament: fins el **12 de desembre** a les 23:55

-Lloc de lliurament: Moodle

-Lloc de devolució de la correcció: Moodle

* Les lectures obligatòries utilitzades per a les activitats 2 i 3 han de ser diferents

Activitat 4

-Test escrit **individual** de preguntes breus sobre les **set lectures obligatòries senyalades en la Guia Docent i les classes**

-Valor assignat a l'activitat: **30%** de la nota final de l'assignatura

Criteris de correcció:

-autocorrecció a través d'una graella de respostes correctes proporcionada

-Data de lliurament de l'autocorrecció: **fins el 10 de gener** a les 23:55

-Lloc de lliurament de l'autocorrecció: Moodle

Escala de qualificació:

- 0 a 10

- 0,4 punts per pregunta correcta
- descompte de 0,25 punts per resposta incorrecta

Calendari de l'activitat

-Data de realització: **9 de gener**

-Lloc de realització: aula de l'assignatura

Sobre la nota final de l'assignatura

** Qui havent aprovat l'assignatura vulguin millorar fins a **0,5 punts** la seva nota, ho podran fer a través de:

- La realització del **80%** de les consultes realitzades al final de cada un dels temes i de l'assignatura

Calendari de comunicació

-La nota final de l'assignatura es comunicarà per Moodle i per Acta el **12 de gener**.

-Es podran realitzar consultes sobre la nota fins el **16 de gener** en horari de classes de l'assignatura.

-Les notes finals de l'assignatura prèvies a la revaluació es tancaran el **16 de gener** a les 15:00

Sobre la revaluació

-Podran **revaluar** qui hagin realitzat i lliurat dins del temps i lloc indicat les **4 (quatre)** activitats d'avaluació.

-L'absència o lliurament fora del temps indicat o lloc indicat sense justificació degudament acreditada de **dos** de les quatre avaluacions obtindrà una qualificació de **No avaluable (art. 116.8 de la Normativa Acadèmica de la UAB 2015) el que equival a perdre l'assignatura i a matricular-se novament.**

-La revaluació constarà d'una única prova i es realitzarà entre el **22 de gener i el 2 de febrer en dia, hora i lloc establerts per la Facultat.**

-La **nota** obtinguda en la **revaluació** constituirà la **nota final** de l'assignatura.

Davant qualsevol dubte o requeriment específic, prevaldrà l'establert en aquesta Guia Docent, feta d'acord amb la Normativa Acadèmica de la UAB 2015:

https://www.uab.cat/doc/TR_Normativa_Academica_Plans_Nous Títol IV: Avaluació pp.110 -130.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Participació en activitats desenvolupades a classe sobre les lectures obligatòries i els visionats	15%	15	0,6	2, 4, 5, 6, 7, 9, 10
Presentación de un màxim de 10 minuts en grups de tres persones basat en una lectura obligatòria i un material audiovisual escollit de la lista proposada en aquesta Guia Docent	25%	17	0,68	2, 3, 5, 6, 8
Test escrit individual basat en les 7 (set) lectures obligatòries i el temari desenvolupat en totes les classes	30%	6,5	0,26	1, 5, 6, 7, 9
Text escrit individual en format acadèmic d'un màxim de 1500 paraules basat una lectura obligatòria i dos articles escollit d'una lista proposada a l'nici de l'assignatura	30%	23	0,92	1, 4, 7, 10, 11

Bibliografia

Bibliografía general

Aixelà Cabré, Y. (2005). Género y antropología social. Sevilla: Editorial Doble J.

Essed. Ph., Goldberg, T. & Kobayashi, A. (2009). A companion to Gender Studies. Oxford: Wiley-Blackwell.

Fausto-Sterling, A. [2000] (2006). Cuerpos sexuados. La política de género y la construcción de la sexualidad. Barcelona: Editorial Melusina.

Héritier, F., (1996). Masculino/Femenino. El pensamiento de la diferencia. Barcelona: Ariel.

Lewin, E. (2006). Feminist Anthropology. A Reader. Oxford: Blackwell.

Lancaster, R. and Micaela di Leonardo (eds.) (1997). The Gender/Sexuality Reader: Culture, History, Political Economy. London: Routledge.

Laqueur, T. (1994). La construcción del sexo. Cuerpo y género desde los griegos hasta Freud. Madrid: Cátedra/Universidad de Valencia (Serie Feminismos).

Martín Casares, Aurelia. (2006). Antropología del Género. Culturas, mitos y estereotipos sexuales. Madrid: Cátedra.

Moncó, Beatriz. (2011). Antropología del género. Madrid: Síntesis.

Moore, H. [1988] (1991). Antropología y feminismo. Madrid: Cátedra.

Bibliografía Obligatoria por Bloques

Bloque I

Héritier, F., (2007). Introducción. Lo femenino vivo, Héritier, F., (2007). Masculino/Femenino II. Disolver la jerarquía. México: FCE, 11-30.

Gutmann, M. (1997). [Traficando con hombres. La antropología de la masculinidad](#). Annual Review of Anthropology, núm.26, 1997, pp. 385-409. Traducción de Patricia Prieto.

Donnan, H. Et al. (2010). The anthropology of sex. Oxford - New York: Berg, 1-22.

Bloque II

Ortner, Sherry. (1979). [Es la mujer con respecto al hombre lo que la naturaleza con respecto a la cultura?](#). En Harris, Olivia y Kate Young, comp., Antropología y feminismo. Barcelona: Anagrama, 109-131.

Héritier, F., (2007). Obstáculos y bloqueos. La maternidad, el trabajo y lo doméstico, Héritier, F., (2007). Masculino/Femenino II. Disolver la jerarquía. México: FCE, 307-338.

Marre, D.; San Román, B.; Guerra, D. (forthcoming). "Stratified reproduction in contemporary Spain: Transnational adoption, egg donation and surrogacy", Medical Anthropology

Héritier, F., (2007). Obstáculos y bloqueos. Del uso del cuerpo de las mujeres, Héritier, F., (2007). Masculino/Femenino II. Disolver la jerarquía. México: FCE, 249-306.

Bloque III

Rosaldo. M. Z. (1980). Uso y abuso de la antropología: reflexiones sobre el feminismo y la comprensión intercultural, Navarro, M. y Stimpson, C. (1980). Nuevas Direcciones. México: FCE (traducción del artículo publicado en Signs 5/3, 389-417).

Lombardo, Emanuela y Verloo, Mieke (2010). La interseccionalidad del género con otras desigualdades en la política de la Unión Europea, Revista Española de Ciencia Política 23/julio: 11-30.

Wade, P. (2008). [Debates contemporáneos sobre raza, etnicidad, género y sexualidad en las ciencias sociales](#), Wade, P. et al (2008). Raza, etnicidad y sexualidades: ciudadanía y multiculturalismo en América latina. Bogotá: Universidad Nacional de Colombia.

Bibliografía recomendada

Bennett, L. R. & Davies, S. G. (eds.) (2015). Sex and sexualities in contemporary Indonesia. Sexual Politics, Health, Diversity and Representations. New York: Routledge.

Bernstein, E. & Jajobsen J. R. (2012/2013). Introduction. The Scholar and Feminist Online 11.1-11.2: Gender, Justice, and Neoliberal Transformations.

Bourdieu, Pierre. (2008). [La dominación masculina](#). Madrid: Anagrama

Brodin, K. (2006). Toward a Unified Theory of Class, Race, and Gender, Lewin E. (2006). Feminist Anthropology. A Reader. Oxford: Blackwell, pp. 129-146.

Butler, J. [2004] (s/f). El parentesco es de antemano heterosexual? Debate Feminista 3-35.

Cadoret, A. (2009). Parentesco y figuras maternas. El recurso a una gestante subrogada por una pareja gay, Revista de Antropología Social 18, 67-82.

Castells, M. y M. Subirats. (2008). Mujeres y hombres. ¿Un amor imposible? Madrid: Alianza.

Coll-Planas, G. et al. (2008). Cuestiones sin resolver en la Ley integral de medidas contra la violencia de género: las distinciones entre sexo y género, y entre violencia y agresión. Papers, 87, 187-204.

Connell, Robert W. (1995). [La organización social de la masculinidad](#). En: Valdes, Teresa y José Olavarría (edc.). Masculinidad/es: poder y crisis, Cap. 2, ISIS- FLACSO: Ediciones de las Mujeres N° 24, pp. 31-48. ("The Social Organization of Masculinity" de Masculinities, University of California Press, Berkeley, 1995).

Constable, Nicole. (2009). The Commodification of Intimacy: Marriage, Sex, and Reproductive Labor, Annual Review of Anthropology 38: 49-64.

Cruz, C. [2006] (2010). Financiación para el desarrollo, género y derechos de las mujeres, Maquieira, V. ed. [2006] 2010. Mujeres, globalización y derechos humanos. Madrid: Cátedra, pp. 425-476.

Del Valle, Teresa (s/f). "[El espacio y el tiempo en las relaciones de género](#)"

Engels, F. (1884). Origen de la familia, la propiedad privada y el Estado. Capítulo 2: [La familia](#).

Faur, E. (2005). Masculinidades y familias. Di Marco, G. coord. (2005). Democratización de las familias. Buenos Aires: UNICEF, 91-110.

Fitó, Carme (2010), Identidad, cuerpo y parentesco. Etnografía sobre la experiencia de la in-fertilidad y la reproducción asistida en Cataluña. Barcelona, Bellaterra, p. 61-141.

Foucault, M. [1976] (1991). The History of Sexuality I. La voluntad de saber. México: Siglo XXI, 32-45.

Foucault, M. [1976] (1991). The History of Sexuality I. La voluntad de saber. México: Siglo XXI, 5-31.

Ginsburg, F. (2006). "Procreation Stories: Reproduction, Nurturance, and Procreation in Life Narratives of Abortion Activists" En Lewin E. Feminist Anthropology. A Reader. Oxford: Blackwell, pp. 235-249.

Ginsburg, F. & Rapp, R. (1991). The politics of reproduction. Annual Review of Anthropology, 20 (1991), 311-343.

Ginsburg, F. & Rapp, (1995). Introduction. Conceiving the New World Order. Ginsberg, F. & Rapp, eds. (1995). Conceiving the New World Order: The Global Politics of Reproduction. Berkeley: University of California Press, 1-13.

Godelier, M. (2000). "[¿Qué es un acto sexual?](#)", en Cuerpo, parentesco y poder: Perspectivas antropológicas y críticas, Ecuador: Abya-Yala, p. 55-89.

Héritier, F. (1996). La valencia diferencial de los sexos. ¿Se halla en los cimientos de la sociedad?, Héritier, F. (1996). Masculino/Femenino. El pensamiento de la diferencia. Barcelona: Ariel.

Inhorn, M. C. & D. Birenbaum-Carmelli. (2008). Assisted Reproductive Technologies and Cultural Change. Annual Review Anthropology, 37: 177-196.

King, Diane E. & Stone, Linda (2010). Lineal masculinity: Gendered memory within patriliney, American Ethnologist 37:2, 323-336.

Krause, E. L. (2012). "They Just Happened". The curious case of the Unplanned Baby, Italian low fertility, and the "end" of rationality. Medical Anthropology Quarterly, 26:3, 361-382.

Krause E. & De Zordo, S. (2012). Introduction. Ethnography and biopolitics: tracing 'rationalities' of reproduction across the north-south divide. Anthropology & Medicine, 19:2, 137-151.

Lamas, Marta. (1986). [La antropología feminista y la categoría género](#). Nueva Antropología, v. VIII, 30.

Lamas, M. (1996). [Usos, dificultades y posibilidades de la categoría género](#). En Lamas Marta, Com. (1996). El género: la construcción cultural de la diferencia sexual. México: PUEG.

Lamas, M. (2007). [Complejidad y claridad en torno al concepto género](#). En Angela Giglia, Carlos Garma y Ana Paula de Teresa, Comp. (2007). ¿Adónde va la antropología? México: División de Ciencias Sociales y Humanidades de la UAM- Iztapalapa, 31pp.

Lamas, M. (2004). Violencia simbólica, mujeres y prostitución, Marquina Espinosa, A. (comp.). (2004). El ayer y el hoy: Lecturas de Antropología Política. Volumen II. El futuro. Madrid: UNED ediciones, pp. 453-466. Está en la Biblioteca de la UAB.

Lewellen, T. (2006). Género y poder, Introducción a la Antropología Política. Barcelona: Bellaterra. p. 181-217. Está en la biblioteca de la UAB.

Lombardo, E. & Bustelo, M. [2007] (2009). Los 'marcos interpretativos' de las políticas de igualdad en España y Europa: conclusiones, Bustelo, M. & Lombardo, E. eds. [2007] 2009. Políticas de igualdad en España y en Europa. Madrid: Cátedra, p. 161-196.

Mahmood, S. [2008] (2011). Teoría feminista y el agente social dócil: algunas reflexiones sobre el renacimiento islámico en Egipto, Suárez Navas L. & Hernández, R. A. [2008] (2011). Descolonizando el feminismo. Teorías y prácticas desde los márgenes. Madrid: Cátedra, pp. 165-222.

Maquieira, V. [2006] (2010). Mujeres, globalización y derechos humanos, Maquieira, V. ed. [2006] (2010). Mujeres, globalización y derechos humanos. Madrid: Cátedra, pp. 41-96.

Marchesi, M. (2012). Reproducing Italians: contested biopolitics in the age of 'replacement anxiety'. *Anthropology & Medicine*, 19:2, 171-188.

Markens, S. (2007). *Surrogate Motherhood and the Politics of Reproduction*. Berkeley: University of California Press.

Markens, S. (2010/2011). Interrogating Narratives about the Global Surrogacy Market. *The Scholar and Feminist Online*, 9.1-9.2: Critical Conceptions: Technology, Justice, and the Global Reproduction Market.

Marre, D. (2009). Los silencios de la adopción en España. *Revista de Antropología Social* 19, pp. 97 - 126.

Mc Dowell, L. [1999] (2000). Género, identidad y lugar. Un estudio de las geografías feministas. Madrid: Cátedra. Capítulo La casa, el espacio y la identidad, 111-145.

Mohanty, Ch. T. [2008] (2011). Bajo los ojos de Occidente: academia feminista y discursos coloniales, Suárez Navas L. & Hernández, R. A. [2008] (2011). Descolonizando el feminismo. Teorías y prácticas desde los márgenes. Madrid: Cátedra, pp. 117-164.

Mishtal, J. (2014). Reproductive Governance in the New Europe. *Competing Visions of Morality, Sovereignty and Supranational Policy*. *Anthropological Journal of European Culture*, 23:1, 59-76.

Mishtal, J. (2012). Irrational non-reproduction? The 'dying nation' and the postsocialist logics of declining motherhood in Poland. *Anthropology & Medicine*, 19:2, 153-169.

Mohanty, Ch. T. [2008] (2011). De vuelta a 'Bajo los ojos de Occidente': la solidaridad feminista a través de las luchas anticapitalistas, Suárez Navas L. & Hernández, R. A. [2008] (2011). Descolonizando el feminismo. Teorías y prácticas desde los márgenes. Madrid: Cátedra, pp. 407-465.

Moore, H. [1988] (1991). *Antropología y feminismo: historia de una relación*. Moore, H. [1988] 1991. *Antropología y feminismo*. Madrid: Cátedra, capítulo 1.

Moore, H. [1988] (1991). *Antropología feminista: nuevas aportaciones*. Moore, H. [1988] 1991. *Antropología y feminismo*. Madrid: Cátedra, capítulo 6.

Moore, Lisa J. (2002). Extracting Men from Semen. *Masculinity in Scientific Representations of Sperm*, *Social Text* 73, vol. 20, nº 4, 91-119.

Morgan, L. & Roberts, E. (2012). Reproductive governance in Latin America. *Anthropology & Medicine*, 19:2, 241-254.

Morris, R. (1995). All Made Up: Performance Theory and the New Anthropology of Sex and Gender, *Annual Review of Anthropology* 24:567-592.

Narotzky S. (2004). Reproducción social, Narotzky, S. (2004). *Antropología Económica. Nuevas Tendencias*. Barcelona: Melusina, pp. 223-265.

Ortiz-Ortega, A. (2009). El poder revisado por las mujeres. Conclusiones sobre el poder y el empoderamiento, Poder, mujeres y liderazgo: guía incluyente en un contexto global. Monterrey: Instituto Estatal de las Mujeres de Nuevo León, pp. 43-71.

- Pateman, Carole. (2000). [El estado de bienestar patriarcal](#). Contextos, Año 2, N° 5.
- Peterson E. [2007] (2009). El género en los marcos interpretativos sobre la 'conciliación de la vida familiar y laboral, Bustelo, M. & Lombardo, E. eds. [2007] (2009). Políticas de igualdad en España y en Europa. Madrid: Cátedra, p. 37-66.
- Rorty, R. [1990] (1993). Feminismo y pragmatismo. Presentado en el Ciclo de Conferencias Tanner sobre Valores Humanos en la Universidad de Michigan (7 de diciembre de 1990). Versión castellana de Martha Hernández. Revisada por María Pía Lara. RIFP / 2: 37-62.
- Rosaldo, M. (1974). [Mujer, cultura y sociedad: Una visión teórica](#), Harris, Olivia y Kate Young, comp., (1974). Antropología y feminismo. Barcelona: Anagrama, 153-181.
- Rubin, Gayle. (1989). [Reflexionando sobre el sexo: notas para una teoría radical de la sexualidad](#)
- Scott, J. [1986] (1990). [El género, una categoría útil para el análisis histórico](#), Lamas, Marta Compiladora. [1986] (1990). El género: la construcción cultural de la diferencia sexual. PUEG, México. 265-302p.
- Stolcke, V. (1992) [¿Es el sexo para el género como la raza para la etnicidad?](#) Mientras Tanto, N° 48, enero-febrero de 1992, publicación bimestral de la Fundación Giulia Adinolfi - Manuel Sacristán, Barcelona.
- Stolcke, V. (1996). [Antropología del género. El cómo y el por qué de las mujeres](#), Prat, J. & A. Martínez (eds), (1996). Ensayos de Antropología Cultural. Homenaje a Claudio Esteva-Fabregat. Editorial Ariel, S.A., Barcelona, 1996. pp. 335-344.
- Touraine, Alain. (2007). El mundo de las mujeres. Barcelona: Paidós.
- Wacquant, LJD. (1995). The Pugilistic Point of View: How Boxers Think and Feel about Their Trade. Theory and Society 24(4): 489-535.
- Walley Ch. J. (2006). Searching for "Voices": Feminism, Anthropology, and the Global Debates over Female Genital Operations", Lewin E. (2006). Feminist Anthropology. A Reader. Oxford: Blackwell, pp. 333-357.
- Yanagisako, Silvia J. y Collier, Jane F. (1987), Toward an Unified Analysis of Gender and Kinship, Collier, Jane F. y Yanagisako, Silvia J. (eds.), (1987), Gender and Kinship. Essays toward a Unified Analysis. Standford: Standford University Press, pp. 14-50.
- Zaretsky, Eli (2001). [Bisexualidad, capitalismo y el ambivalente legado del psicoanálisis](#). New Left Review. Número 8. Mayo / Junio. 2001. Ediciones Akal, S.A. pp. 92 - 117.

Visionados recomendados

- Armengou, Montse i Ricard Belis (2002). Els nens perduts del franquisme, [Parte 1](#), [Parte 2](#), TV3, programa 30 minuts (20 y 27 de enero de 2002).
- Armengou, Montse i Ricard Belis (2012). [Torneu-me el fill!](#). TV3.
- Armengou, Montse i Ricard Belis (2015). [Els internats de la por](#). TV3.
- Bourdieu, Pierra. La dominación masculina, [Parte 1](#), [Parte 2](#)
- Fabiánová, D. (2009). [La luna en tí](#). ARTE G.E.I.E. - STV - Ubak Producciones / Avenue B Productions
- Fernández Martorell, M. (2010). Por nada.
- Gungor, Mark (2009). Historia de dos cerebros, [Parte 1](#), [Parte 2](#), [Parte 3](#), [Parte 4](#)
- Lamas, Marta. (2011). Claves para el análisis de género, [Parte 1](#), [Parte 2](#), [Parte 3](#)
- Lamas, Marta. (2011). [Los retos del feminismo](#).

Linhart, Virginie (2007). No se nace mujer, [Parte 1 de 5](#), [Parte 2 de 5](#), [Parte 3 de 5](#), [Parte 4 de 5](#), [Parte 5 de 5](#)

Loach, K. (1994). Ladybird. Ladybird. Gran Bretaña

Manchevski, Milcho (1994). Before the Rain, nacionalidad Gran Bretaña-Francia-Macedonia.

Marre, D. (2011). La encrucijada en los acogimientos y adopciones en España ¿una nueva etapa? [Parte 1](#), [Parte 2](#)

[Mujeres en el Franquismo](#)

Reyes, F. (2010). [En mis tacones](#). Honduras

RTVE. (2011). [Madres de alquiler](#). Para todos La 2

RTVE. (2012). [Todo por un hijo](#). Comando actualidad

Stefaniak, J. & O'Loughlin S. [This is my body](#) [Este es mi cuerpo].

Valcárcel, Amelia. [La agenda pendiente](#)

Zbanic, Jasmila (2005). Grbavica. El secreto de Esmá, nacionalidad Alemania-Austria-Bosnia Herzegovina-Croacia.